

Muzej Brdovec

Josip Barlek

BOŽIĆ

Narodni običaji brdovečkoga kraja

Božić

Narodni običaji brdovečkoga kraja

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

BOŽIĆ

Uredništvo: Miroslav Krleža

Narodni običaji brdovečkoga kraja

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

Uredništvo: Miroslav Krleža

Projekt »Iz prošlosti za budućnost«

Nakladnik
Muzej Brdovec

Za nakladnika
Ivan Cvitković

Autori teksta
Josip Barlek
Ivan Cvitković

Recenzenti
Mr. sc. Ljubica Katunar
prof. Damodar Frlan

Fotografije
Jasna Horvat
Josip Barlek
Ivan Cvitković
Davor Jančić

Lektura
Jasna Horvat

Grafička priprema
Grafički studio, Josip Brkić

Tisak
»Ekološki glasnik«, Donja Lomnica

Istraživanje, izložbu i publikaciju financirao je Upravni odjel za prosvjetu, kulturu, šport i tehničku kulturu Zagrebačke županije.

BOŽIĆ

Narodni običaji brdovečkoga kraja

BRDOVEC, 2005.

Zahvaljujemo se Zagrebačkoj županiji koja financira ovaj projekt, zahvaljujemo se Etnografskom muzeju u Zagrebu i ravnatelju prof. Damodaru Frlanu na suradnji te svim stanovnicima Brdovečkog kraja na pomoći u terenskim istraživanjima i prikupljanju građe.

Zahvaljujemo poglavarstvu Općine Brdovec na podršci i potpori u realizaciji ovog projekta.

Zahvaljujemo za nastup na otvorenju izložbe "Božićni običaji brdovečkoga kraja", udruzi žena "Brdovčanke" pod vodstvom Danijele Pintar i dječjem crkvenom zboru Sv. Leonarda Laduč, pod vodstvom Nere Spehnjak i Ane-Marije Regvart.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb
UDK 398.332.41(497.5-37 Brdovec)

BARLEK, Josip

Božić : narodni običaji brdovečkoga kraja / <autori teksta Josip Barlek, Ivan Cvitković ; fotografije Jasna Horvat ... et al.>. - Brdovec : Muzej Brdovec, 2005.

Bibliografija.

ISBN 953-99510-2-X

I. Cvitković, Ivan

I. Božićni običaji -- Brdovec i okolica

II. Brdovec i okolica -- Narodni život i običaji

451214168

Predgovor

Ova je knjiga rezultat projekta koji Muzej Brdovec provodi u suradnji s Etnografskim muzejom u Zagrebu. Čitav projekt smo nazvali „Iz prošlosti za budućnost“. Njime želimo sačuvati od zaborava narodno stvaralaštvo i običaje koji su se stoljećima njegovali i prenosili na buduće naraštaje.

Hrvatska je jedna od rijetkih država u Europi u kojoj još nalazite ljude kako njeguju najstarije običaje, prisjećajući se prošlih vremena kada su im oni bili sastavni dio života.

U mnogim kućama naći ćete predmete koji se danas ne rabe, već služe kao dekoracija ili su zaboravljeni u kakvoj staroj, napuštenoj, drvenoj kući. Pod pritiscima suvremenog života i moćnih medija narodna baština pomalo pada u zaborav.

A narodna baština brdovečkoga kraja je vrlo zanimljiva. Pučanstvo koje danas ovdje živi nastalo je stapanjem starosjedilačkog kajkavskog stanovništva i naroda koji je bježao pred Turcima u 16. stoljeću iz Pounja, o čemu svjedoče mnoga prezimena iz tih krajeva, kao i ikavica kojom se i danas govori. U narodnoj baštini zapaziti ćemo i utjecaj naseljenog stanovništva na svakodnevni život i običaje.

Projekt smo započeli istraživanjem narodnih običaja brdovečkoga kraja. Profesor Josip Barlek, viši kustos Etnografskog muzeja u Zagrebu, već nekoliko godina istražuje hrvatske narodne običaje koje smo predstavili na prigodnim predavanjima i radionicama. Obradili smo sve običaje kroz godinu: božićne običaje, uskrzne običaje, običaje uz ostale blagdane, običaje vezane uz poljodjelske radove. Božićni običaji prvi su koje smo istraživali i predstavili ih na izložbi u Muzeju Brdovec, a sada o njima objavljujemo i publikaciju.

Obišli smo sva sela brdovečkoga kraja, bilježili kazivanja zanimljivih ljudi koji su nam svjedočili kako se slavio Božić u doba njihova djetinjstva. Ti kazivači bili su nam od velike pomoći u istraživanju božićnih običaja. Nakon provedenih istraživanja uoči Božića 2004. godine profesor Barlek osmislio je izložbu u Muzeju Brdovec. Svi eksponati za izložbu prikupljeni su u brdovečkom kraju, a božićni *kinč* napravljen je prigodno za izložbu. Božićno ukrašavanje rekonstruirano je prema sjećanju najstarijih stanovnika brdovečkoga kraja. Izloženo je nekoliko jaslica, a ističu se one, stare stotinu godina, koje potječu iz obitelji Strojnik iz Brdovca. Jaslice su ljudi kupovali i godinama čuvali, ali su ih i sami izrađivali. Ovdje bismo istaknuli Ivana Kutarčića iz Ključa,

čije jaslice smo izložili na izložbi, a mještani svjedoče da je i drugima u selu izrađivao jaslice. Kitile su se smrekove grane (*kitje*) pozlaćenim orasima i lješnjacima, te jabukama *božićnicama*. *Kinč* od raznobojnog krep-papira upotrebljavao se za ukrašavanje prostorija u kojima je obitelj boravila. Danima prije Božića izrađivalo se različito cvijeće i ukrasne trake kojima su se *kinčile* svete slike, *kitje* i kutni *oltarec*. *Kinč* za našu izložbu izradile su gospođe: Tončka Maleković iz Brdovca, Rezika Baća iz Šenkovca, Marica Ledinski iz Drenja i mlada Katarina Komar, koju je baka naučila izrađivati *kinč*, te nam je i na izložbi održala radionicu njegove izrade. Učenicu Katarinu Komar upoznali smo još 2003. godine u Osnovnoj školi *Ivana Perkovca* u Šenkovcu, gdje je također vodila radionicu izrade *kinča*.

Lusteri od slame karakterističan su ukras ovih krajeva. Slamnate lustere izradile su nam Dragica Magdić iz Prigorja i Marica Ledinski iz Drenja. Golub od vate i papira bio je još jedno posebno iznenađenje izložbe! Postavljao se iznad stola, a vezao se konopcem preko *trama* za ulazna vrata, te bi spuštanjem na stol pri otvaranju vrata najavljivao gosta u kuću. Za izložbu nam ga je izradio Miha Magdić iz Prigorja.

Kutni *oltarec* iz 1926. godine posudila nam je Verica-Dubravka Prahin-Tomić iz Prigorja, zajedno s figuricama svete obitelji i pastira, koje su vrlo stare; neke potječu još iz 19. stoljeća.

Božićni stol postavljen je prema običajima kako su nam naši kazivači govorili, a sam čin dolaska domaćina u kuću, te rasprostiranje slame pod stolom uz prigodnu čestitku prikazali su nam na otvorenju izložbe Marica Ledinski i Alojz Šoštarčić iz Drenja.

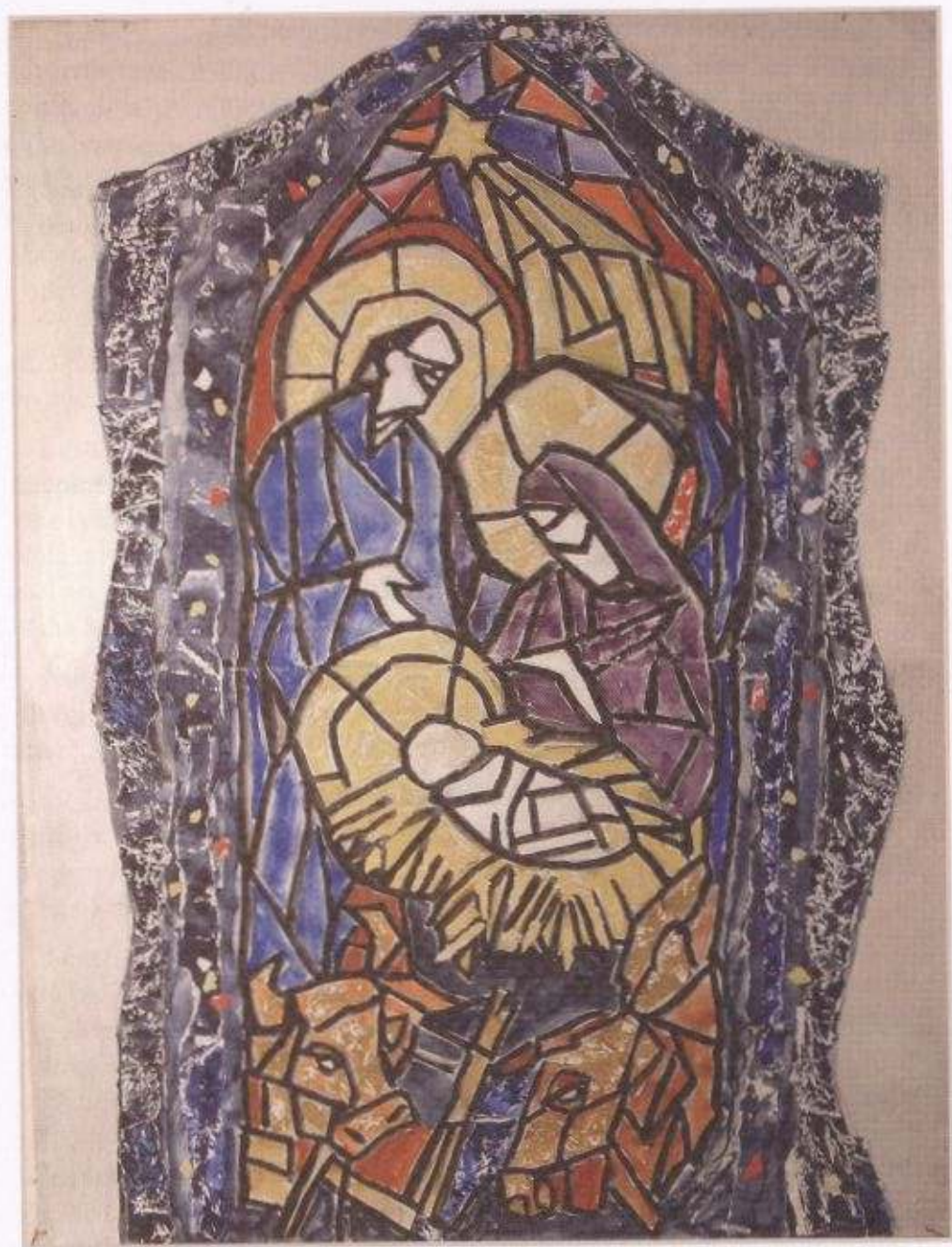
Istraživanje božićnih običaja stanovnici brdovečkoga kraja prihvatili su s oduševljenjem. Kazivali su nam sve što su pamtili o tim danima, posuđivali sve što smo koristili za izložbu, izrađivali prigodne božićne ukrase, a mnoge su nakon izložbe darovali Muzeju Brdovec bez ikakve naknade! Njima dugujemo veliku zahvalnost. Svjesni smo da bez njihove pomoći nikada ne bismo realizirali ovaj projekt. Zahvaljujemo se i Dragi Jančiću, likovnom umjetniku i zaljubljeniku u baštinu svoga kraja, koji nas je upućivao i vodio po brdovečkomu kraju i tako upoznao s mještanima koji njeguju stare običaje. Primjetno je da su ljudi ponovno počeli obnavljati i njegovati narodne običaje, samostalno ili preko kulturno-umjetničkih društava i udruga, što će nam svakako olakšati buduća istraživanja. Posebno ističemo Osnovnu školu *Ivana Perkovca* iz Šenkovca, njene učiteljice i ravnateljicu Božicu Jakolić, koji u svojim nastavnim i izvannastavnim aktivnostima njeguju kulturnu baštinu svoga zavičaja.

Povjerenstvo za kulturu i spomeničku baštinu Općine Brdovec svake godine raspisuje natječaj za dječje likovne i literarne radove čija je tema zavičaj i kulturna baština, te izdaje zbornik učeničkih radova u kojima su zabilježeni i opisani brojni narodni običaji.

Profesor Barlek kao vrsni poznavalac hrvatskih narodnih običaja inicirao je ovaj projekt u koji smo se svi zajedno uključili, a da smo u tome bili uspješni, svjedoči i ova publikacija božićnih narodnih običaja brdovečkoga kraja.

Nastavljamo istraživati i ostale običaje koje je narod nekada njegovao, a koji će biti praćeni prigodnim predavanjima, izložbama i novim publikacijama, pod motom „Iz prošlosti za budućnost“.

Ivan Cvitković, ravnatelj Muzeja Brdovec

Drago Jančić: Rođenje Isusovo, 2004.

BOŽIČNI NARODNI OBIČAJI BRDOVEČKOGA KRAJA

Ususret Božiću

Doba godine u koje zakoračimo na samom njenom kraju uvodi nas u poseban mogli bismo reći čaroban svijet. Tu mu čaroliju daje svetkovanje i proslava Božića. Božić koji je pred nama želimo proslaviti onim istim žarom i radošću koja je skrivena negdje u nama tijekom cijele godine i samo čeka neki poticaj da bi malo pomalo buknila i rasplamsala se neugasivim plamenom. Najednom nam se čini kao da smo za Božić »živjeli« cijelu godinu. Bajkovita proživljavanja djetinjstva želimo približiti onima koji nas okružuju. Naviru sjećanja i nižu se slike brojnih detalja koje smo doživjeli i proživjeli, prisjećamo se uspomena i događanja iz vlastita života i postajemo svjesni ljepote brojnih običaja koji su nas pratili od djetinjstva.

Božić je za svakoga čovjeka bio oduvijek najradosniji kršćanski blagdan, spomen dan rođenja Isusova. U kalendar ga je uveo papa Liberije i u kršćanskom svijetu slavi se od 4. st. Do reforme takozvanog *gregorijanskog* kalendara u 16. st., slavio se zajedno s Novom godinom. Od tada slavi se odvojeno od nje, na dan 25. prosinca, u vrijeme zimskog solsticija.

Primanjem kršćanstva pred više od 1300 godina Hrvati su u svoj punini prihvatili i slavljenje Božića.

U stvaranju ozračja Božića pomažu nam brojni simboli (vatra, svijeća, crvena jabuka, zelena smrekova grana, mnogobrojni ukrasi, prokljalo zeleno žito, razno zrnje i sjemenje, božićni kruh, jaslice, trikraljska zvijezda i drugo znamenje).

Došašće

Nova liturgijska ili crkvena godina započinje prvom nedjeljom Došašća (najbližom danu svetog Andrije, prvaku apostolskom). Andrija, brat Šimuna Petra, simbolički otvara Došašće kao »prvopozvani« koji je od apostola pošao za Isusom.

Postoje četiri nedjelje Adventa, na spomen četiri tisućljeća iščekivanja, koliko je po Bibliji prošlo od stvaranja svijeta do dolaska Gospodnjeg.

Uz radost, mir, osjećaj pripadnosti domu i obitelji i izricanje dobrih želja, svjetlost je jedan od osnovnih znakova predbožićnog i božićnog vremena.

Božični kutak s izložbe u Muzeju Brdovec 2004.

Adventski vijenac u kući Štefice Kutarčić, Ključ, 2004.

Isprva se ona javlja kroz mali treperavi plamen lampaša koji su se nosili da bi raspršili mrak kad se išlo na rane mise zornice, da bi se na Badnjak razbuktala u snažnu vatru toplog kućnog ognjišta koja će gorjeti i grijati nas cijele noći; od božićne svijeće na bogato prostrtom stolu do svijeće u trikralskoj zvijezdi koju su, ne tako davno, kroz brdovečki kraj nosili čestitari zvani zvjezdari. Božićnu svjetlost dočaravaju na kraju i četiri plamteće svijeće na adventskom vijencu koji se zadnjih petnaestak godina udomaćio i kod nas. Isprva u crkvi, a onda i u obiteljskim domovima.

No, o najvećoj radosti i srcima punim radosnog iščekivanja u doba adventa, govore nam brojne adventske pjesme: *Zdravo budi Marijo; Zlatnih krila; Ptičice lijepo pjevaju; Visom leteć ptice male...* Stihovi posljednje navedene pjesme »srca gore, cv zore« slikovito nam dočaravaju ovo posebno vrijeme kada plamte srca i svjetlost najavljuje dan.

Spomenimo dakako i jedan stari običaj u vrijeme Došašća koji je postojao u našem narodu: oni koji su imali više, daruju u predbožićno vrijeme one koji su bili potrebni pomoći; pa kao i nekad, pogledajmo oko sebe jer i danas ima mnogih koje možemo obradovati. Darujmo od srca, utješimo nevoljne i pružimo im toplinu svoga doma.

Smisao Božića je u radosti i darivanju, koje posebno iščekuju djeca.

*Božični motiv u kući Marice Ledinski,
Drenje, 2004.*

*Pušlec s božične izložbe
u Muzeju Brdovec 2004.*

S božične izložbe u Muzeju Brdovec 2004.

Zdravo budi Marijo

Zdravo budi Marijo
prejasna zornice
Istočnog bez grijeha
Začeta Djevice
Jer tebe vječni Bog
Odabra od vijeka za
radost puka svog

Začeće bezgrešno, tvoje
mi štujemo, buduć da
utješno od Crkve čujemo
Da ti si jedina od sveg svijeta
ljudi začeta nevina

Visom leteć

Visom leteć ptice male
našem domu zapjevale
Srca gore, evo zore
Srca gore, evo zore

Grijehe svoje oplačimo
dušu lijepo očistimo
Srca gore, evo zore
Srca gore, evo zore

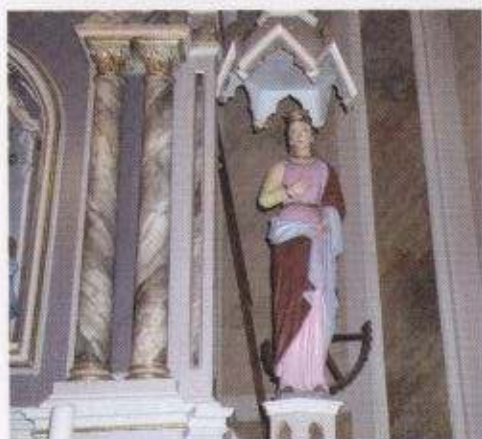
Zlatnih krila

Zlatnih krila anđela si
Bože k meni poslao
Anđeo me svetom riječi,
Majkom Božjom prozvao

Hvala Višnji, Tebi hvala
Za tu milost toliku
A u suzi u mom oku
Čitaj ljubav veliku

Kip sv. Barbare u župnoj crkvi sv. Vida (Kapela sv. Barbare, Brdovec)

*Kip sv. Katarine u župnoj crkvi sv. Vida
(Kapela sv. Barbare Brdovec)*

*Kip sv. Lucije u župnoj crkvi sv. Vida
(Kapela sv. Barbare Brdovec)*

Dobožićni sveci

Narod je odvajkada častio i slavio brojne svece. Tako je i sa svecima koji prethode Božiću, a to su: sv. Andrija, sv. Barbara, sv. Nikola, sv. Lucija i sv. Toma (čiji je dan prije posljednje nedavne reforme kalendara padao 21. prosinca). Njima je prethodila sv. Katarina (25. studenog) koja se u narodnom poimanju smatrala prvim medašem zimskog vremena. Stoga joj se pripisivala i uzrečica »Sveta Kata, snik na vrata«. Kako je doba adventa i doba prigušivanja i unutarnjeg smirivanja duha, s njezinim datumom su prestajala i bučna svađivanja.

U adventsko doba, kada su se stariji članovi obitelji spremali na zornicu, mladi i snahe su im morali očistiti i *nabiksati* obuću. To su obično bile *škorje* (čizme), muške i ženske. *Biks* se je morao kupiti, ali ako nije bilo novaca, obuća se mazala sa *sajom* (čada) od peći ili *šporhota*. Budili su se ujutro, kad je kokot drugi put zakukurikao. Odijevali su *kožuhe*, *bekeše* i *štrikance* i obvezno nosili lampaš radi *coprnic*. U tom razdoblju su selom hodali zvonari koji su za svoju zvonariju, svakodnevno zvonjenje u crkvi u Laduču i Brdovcu, prikupljali *luknu* i kukuruzom naplaćivali nadoknadu za svoj rad.

Jedan od važnijih svetaca, u doba Došašća, koji prethode Božiću je i Sveta Barbara, (Bare, Barica) djevica i mučenica koja je po legendi živjela u 3. stoljeću, a slavi se u prvom tjednu Došašća (4. prosinca). Uz legendu o svetičinom životu veže se osobita pobožnost. Na slikama se razlikuje od drugih svetica jer je ona jedina svetica s kaležom u ruci. Dan Svete Barbare, zagovornice nenadane smrti, kod nas se posebno častio i njoj su se utjecali mnogi vjernici, kako bolesnici, tako i oni koji su si željeli isprositi *srećnu* smrt (pomirenje s Bogom na smrtnom času). I dok su ju diljem naše domovine častili i smatrali zaštitnicom pojedinih pogibelnih zanimanja (rudara, vatrogasaca, vojnika...), u Brdovcu su vjernici njoj u čast osnovali davne 1675. godine i posebnu bratovštinu koja se nazvala njezinim imenom i koja je postala najpoznatija bratovština te vrste. Pokrovitelji Bratovčine sv. Device i mučenice Barbare su uskoro postali poznati velmože iz Trakošćana, grofovi Barbara i Ivan Drašković. Njima je posvećen i molitvenik koji je izdan tri godine kasnije – 1678. godine. O snazi i velikom utjecaju te bratovštine na vjerski život ovoga kraja govore sačuvane freske uz glavni oltar župne crkve sv. Vida u Brdovcu i u kapeli Sv. Barbare koja je s njom povezana u jednu dinamičku cjelinu. Na freskama je slikovito prikazan svetičin život i mučeništvo. Premda je bratovština prestala djelovati prije više od dvije stotine godina, i danas se uz njezin blagdan u kapeli u crkvi Sv. Vida u Brdovcu održava velika ispovijed. Štovatelji Sv. Barbare nekad su

Sveti Nikola i Krampus u Društvenom domu Šenkovec, 6. prosinca 2004.

Kolinje u dvorištu obitelji Josipa Matoleka, Ključ Brdovečki, 3. prosinca 2004.

na njezin dan častili darujući joj svoje darove u zahvalu za uslišane molitve. Donedavno se na dan sv. Barbare u Brdovcu održavao i nadaleko poznat bogat sajam na kome se na brojnim štandovima, koji su se postavljali uokolo crkve, moglo štošta kupiti. Ponuda je bila raznovrsna, od keramičkog posuda do raznih predmeta od šibe i drveta koje su dovozili obrtnici iz Hrvatskog zagorja i nedaleke Slovenije.

U božićnom običajnom krugu uz dan ove svetice veže se i prvo sijanje pšeničnog zrnja u tanjuriće za božićni stol, koje će svojim zelenilom na blagdanskom stolu prizivati obilje u sljedećoj godini.

Nakon Sv. Barbare značajni svetac je Sv. Nikola (6. prosinca). S danom sv. Nikole je u Križu Brdovečkom povezana zabava na kojoj su djevojke mladićima kupovale darove i nagoviještale svoje simpatije i ljubavi.

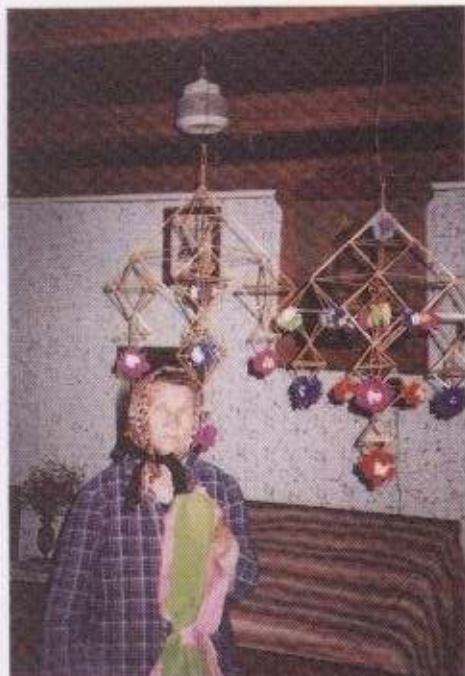
Toga je dana uobičajeno darivanje u cipele ili čizmicu, pred vrata ili u prozor, u prijašnje vrijeme vrlo skromnim darom, jabukom, orašom ili bombonom.

Sveti je Nikolauš s Krampusom u predbožićnim prikazima prolazio selima ispitujući djecu jesu li dobra i slušaju li starije, a za potvrđan odgovor bila bi nagrađivana. Krampus je nosio na leđima koš s darovima, bombonima i pečenim krampusima od brašna. U slučaju da nisu bila dobra, Krampus (crn, namazan čađom ili crnom pastom za cipele) im je zveketom lanaca prijetio, plašeći ih.

U novostvorenoj hrvatskoj državi nikolinjsko prerašavanje opet je dobilo na važnosti. Ponovno su oživjele nikolinjske svečanosti i okupljanja koja su u doba komunizma i socijalizma zbog »nepodobnosti« i zabrana bila isključivo vezane uz crkvene prostore. Danas se u sv. Nikolu preodijevaju i članovi općinskog poglavarstva, dajući tom vidu tradicije novi polet i značenje.

Muški članovi domaćinstva su se od dana sv. Nikole počeli pripremati za kolinje, koje je toga dana u brdovečkom kraju često i počinjalo. Klali su se *pajceki* po određenom dogovoru jer su prigodni dani za klanje bili utorak i četvrtak.

Za klanje su trebala četiri do pet muškaraca koji su si uzajamno pomagali. Danas se svinje *ofurbaju* kipućom vodom, dok se prije dlaka spalila slamom. Svi koji pomažu pri klanju pozvani su na *furež* ili *gudlu*. *Furež* se je napravio od *ficleka* (sitnog mesa koje je preostalo od rezanja većih komada ili obrezivanja), a *gudla* se kuhala od ostataka nadjeva za krvavice koje su pri kuhanju su pukle. Meso koje se raspoređivalo za buduće potrebe ostavljalo se za čuvanje i sušenje. Najbolji komadi mesa izdvojili su se i spremali za Božić.

Marica Ledinski iz Drenja, izrada kinča za božićnu izložbu u Muzeju Brdovec 2004.

Tončka Maleković iz Brdovca, izrada kinča za božićnu izložbu u Muzeju Brdovec

Rezika Baća iz Šenkovca, izrada kinča za božićnu izložbu u Muzeju Brdovec

Katarina Komar iz Šenkovca, izrada kinča na božićnoj izložbi u Muzeju Brdovec

Lucinje

Ako se pšenica nije posijala na sv. Barbaru, to bi se obavezno činilo na dan Sv. Lucije (13. prosinca).

Poslije Nikolinja, naročito oko sv. Lucije, počele su se okupljati djevojke i žene u večernjim satima i izrađivati *kinč* za Božić. *Dilale* su *rože* i *pupkove*, tj. *nerascvatene rože*, od crvenog, žutog, bijelog i zelenog *šlajer-papira* (krep-papir). *Rože* su bile vezane, odnosno pričvršćene na tanki *drot* (žicu) koji su domaćini upotrebljavali za vezanje zemljanih (keramičkih) lonaca za mast i *midenice* u kojima su se pekli kolači. Ta se žica omatala zelenim papirom da bi sličila pravom *peclju* (peteljki). Od tih *roži* slagali su se veliki *vinci* čiji okviri su bili *liskova* ili *bekova* šiba koja se povijala. Na nju su se vezale napravljene ruže, a od zelenog papira napravila se podloga za vijenac i listovi. Za strop *dilali* su se lusteri od slame i golubovi od papira, vate i lipovog *driva*. Napravljenim *vincima* od *rož* ili od *šlajer-papira kinčile* su se svete slike od kojih je jedna bila u kutu gdje se nalazio stol za jelo. U božićni nakit, osim papirnatog i slamnatog ukrasa, ubrajali su se i orasi koji su se bojali zlatnom i srebrnom bojom. *Kinč* se izrađivao u dugim, zimskim noćima sve do Badnjaka.

Sv. Lucija se naročito častila i slavila kao svetica, zaštitnica vida. Zbog toga se prikazuje s očima koje nosi na tanjuru, kao što se vidi i u župnoj crkvi u Brdovcu, u staroj kapeli sv. Barbare. Njezin kip nalazi se s lijeve strane oltara, s desna joj je kip sv. Katarine, dok je u sredini na centralnom mjestu kip sv. Barbare. Zanimljiv je taj oltar koji prikazuje te tri djevice, mučenice iz ranog doba kršćanstva.

Dan Sv. Lucije (*Lucinje*) po starim se vjerovanjima smatrao posebnim danom, pa su na taj dan njegovani i neki posebni običaji. Jedan od njih je i taj, da se toga dana po starim običajima razreže glavica luka na dvanaest jednakih dijelova i u svaki se dio stavi malo soli. Nakon nekog vremena bi se prognoziralo prema količini vode u ljusci, koji će mjesec biti vlažan, a koji suh.

Isto tako, djevojke koje su željele doznati ime ženika, pisale su toga dana imena mladića na dvanaest papirića koje su, ne gledajući, svaki dan jedan po jedan vadile i bacale u *šparhet*. Na Badnjak navečer pogledale bi zadnji papirić i doznale tko im je »sudeći«.

Toga dana započinjala je i izrada posebnog lucijskog stolčića. Na njemu su polako radili do Badnjaka oni najhrabriji. Svakoga bi dana, po kazivanju jednih, ugradili novi drveni dio, ili, po kazivanju drugih, svaki puta novi komad

Kinč u kući - slamnati lusteri, Miha Magdić, 2004.

*Oltarec, rad Matije Turka 1926. godine/Sveta obitelj iz 1930.
(vlasništvo Vere-Dubravke Prahin-Tomić)*

druge vrste drveta. Osnovni dio bio je od suhog drijenka. Vjerovalo se, da će stojeći na njemu, za vrijeme polnočke, vidjeti u crkvi tko su mjesne *copernice*. Slikovito će nam o tom običaju posvjedočiti iskaz starog kazivača iz Drenja: »Po pričanju mog dida Mike, u ta stara vremena na Lucinje se moralo početi izrađivati stolček od trinaest vrsta drvaca, tako da se je svakog dana zabila jedna daščica, ali svakog dana od drugog drveta, tako da bi na Badnjak bila zabitna zadnja daščica. No to je morao biti vrlo hrabar i odvažan dečko koji će to napraviti. Taj stolček nosio je na polnočku i morao ga je metnuti ispod cintora tj. zadnji biti kod vratiju, na njemu stajati da bi imao pregled po cijeloj crkvi. Tada je lijepo vidio koje su babe (žene) *coprnice* jer svi su u crkvi bili okrenuti licem prema oltaru i svećeniku, a *coprnice* su bile okrenute prema vratima. Kada su one vidjele da ih je prepoznao, i one bi imale svoju zadaću; da mladića nevidljivo odnesu. Ali, on je imao pune džepove pšenice, prosa, itd., i to je hitio, a one nisu smjele za njim u potjeru, dok to žito ne poberu. Za to vrijeme dečko im je izmaknuo tamo gdje one nisu imale moći... «

Kinč-papir za sliku, rad Tončke Maleković iz Brdoveca, 2004.

Jaslice i božićni stol rad učenika OŠ Ivana Perkovca, Šenkovec, 2004.

Božićne jaslice, rad Mihe Magdića, ispred kuće u Prigorju Brdovečkom, 2004.

Božićni dani

Pravi božićni dani puni živosti i dinamike bili su Badnjak, Božić, Štefanje i Ivanuševo. No kao da je Badnjak bio najživlji, a Božić, kao što i priliči, najsvečaniji.

Svim na zemlji

Svim na zemlji mir, veselje,
budi polag Božje volje!
Dobre volje svaka duša
grijecha neka već ne kuša,

To sad nebo navješćuje
i glas s neba potvrđuje.
Nebo hvali diči Boga,
što je poslo Sinka svoga.

Veselje ti navješćujem

Veselje ti navješćujem puče kršćanski.
Jerbo se Kralj u Betlemu rodi nebeski.
Još mali u štali, kog stvorenje svako slavi

Pored njega stoji Majka Djeva Marija,
pa sveg svijeta spasitelja lijepo povija,
Njeg doji i goji, uspavljuje njegujući

Radujte se narodi

Radujte se narodi kad čujete glas,
da se Isus porodi u blaženi čas
Svaki narod čuj, čuj i Betlemu pristupljuj, pristupljuj

Vidi Bože otajstvo u podrtoj štalici
i tko trpi uboštvo na toj tvrdoj slamici.
To otajstvo čuj, čuj i k jaslicam pristupljuj, pristupljuj

Dio jaslica u župnoj crkvi sv. Vida, Brdovec, 2004.

Barokne figurice iz 18. st. u župnoj crkvi sv. Vida, Brdovec, 2004.

Badnjak

Uz veće ili manje pripreme u kući bilo je svakim danom sve življe i življe, dok se nije približio i sam Badnjak, kad su se u posebno svečanoj užurbanosti vršile posljednje ali i najvažnije pripreme za Božić. Na Badnjak su žene od jutra čistile okna (prozore), vrata i uređivale kuće. Oko kuće se sve moralo napraviti, nacijepati drva, nahraniti blago, donijeti vina i naći bor ili smrekove grane kao što je bilo nekoć u starini.

Poslije podne počelo je *kinčenje*. Tog se dana u kući ukrašavao svaki kip koji se *naplita*u obično s ružicama od krep-papira. Napravljeni *vinci* i *pušleci* od ružica i *šlajeri*, ukrasne široke trake od papira, *metali* su se oko svetih slika. Najljepši je išao na kip u kutu iza stola, ispod kojega je bio napravljen *ontaric*. *Ontaric* je bio stari kutni ormarić sa staklenim vratima u koji su se stavljali sveci i svete figurice. Na zid, i s jedne i s druge strane, nalijepili su se slikoviti tiskani papirnati arci, božićne tiskane slike s gradom Betlehemom, betlehemskom štalicom, Sveta Tri Kralja, likovima pastira, ovaca, vola, margaraca i ostalih životinja. Na njima su bili i tiskani naslovi: *Narodil se kralj nebeski... Nove jaslice...* Na zid kod okna s jedne i s druge strane *ontarica* zabile su se lijepe smrekove *kite* (grane) na koje su se vješale jabuke, bomboni, orasi i licitarske trešnje. Na *tramima* (drvenim gredama) u drvenim kućama bio je tzv. luster ili *cimer*, ukras od provučenih slamki koje su tvorile geometrijske mobilne, prozirne likove, ukrašene cvjetićima ili papirićima, odnosno listićima kojekakvog ukrasa od krep-papira. Oni su visjeli najčešće iznad stola gdje su se njihali i treperili na svako malo strujanje zraka, poput danas modernih mobilnih skulptura. Uz njih je znao ponekad visjeti i golub od papira. Još i danas žive poneki pravi mali narodni umjetnici koji znalački znaju napraviti ove neopisivo lijepe i bogate kreacije od tog krhkog i tako običnog materijala. Među njih uvrštavamo Mihū i Dragicu Magdić iz Prigorja Brdovečkog i Maricu Ledinski iz Drenja. Njima pridružujemo majstorice koje izrađuju raznovrsne ružice i šlajere, ručnike od raznobojnog krep-papira, Tončku Maleković iz Brdovca i Režiku Baća iz Šenkovca. Kada dođete k njima u predbožićno vrijeme naći ćete u njihovim kućama, kao nekada, hrpe krep-papira koji žene znaju vješto frkati, ne samo za sebe, nego i za susjede. Dobivenim ružicama se i danas ukrašavaju cijeli nizovi svetih slika.

Predvečer se *kitu* bor, *krizban* ili smrekove grane. Cijela je *hiža* bila ukrašena smrekovim kiticama i granama koje su mirisale. Grane su se zabijale na strop, a na njih se vješao razni *kinč*. Nakit, *kinč* uz slikovite cvjetove, činile su i kocke šećera zamotane u svjetleći papir, orasi ili crvene jabuke - *božićnice*.

Detalj s izložbe Božićni narodni običaji brdovečkoga kraja, Muzej Brdovec 2004. Kartonske jaslice iz 1930., obitelj Rešetar, Laduč; figurice za jaslice s kraja 19. st. Verice-Dubravke Prahin-Tomić (desno), figurice za božićne jaslice (lijevo) rad Stjepana Perica 1912. godine (vlasništvo Pavla Kutarčića, Ključ)

Božićne jaslice 1987. rad pokojnog Ivana Kutarčića, Ključ, 2004.

Obiteljske jaslice (drvo, mahovina) u kući Štefice Kutarčić, rad pokojnog muža Ivana Kutarčića 1990., Ključ, 2004.

Obiteljske jaslice Marice Strojnik s izložbe u Muzeju Brdovec 2004., rad nepoznatog majstora s kraja 19. st.

Obiteljske jaslice ispod okićenog bora u obitelji Jasne Horvat, Šenkovec, 2004.

Obiteljske božićne jaslice, umjetnički rad u drvu Franje Haramine sa simboličkim svežnjem božićne slamice, Sv. Križ, 2004.

Obiteljske jaslice u kući Magde Baća, Šenkovec 2004.

Obiteljske jaslice ispod okićenog umjetnog božićnog drvca u kući Štefice Kutarčić, rad pokojnog muža Ivana Kutarčića 1990., Ključ, 2004.

Okičen bor i jaslice u kući Rezike Bača, Šenkovec, 2004.

Gotovo svaka kuća imala je jaslice, ili drvene, izrađene kod kuće, ili kartonske, kupljene, koje su bile obično u kutu ispod zelenih grana ili božićnog bora - smreke. Pod bor se stavljala mahovina, a na nju jaslice. Uz njih se dodaju posude s prokljalom pšenicom, a okružuju se i s nekoliko lijepih, crvenih jabuka.

Za vrijeme istraživanja pronašli smo brojne, vrijedne božićne jaslice koje se čuvaju u brdovečkim kućama. Najstarije od njih su one koje u svojoj kući ljubomorno čuva Marica Strojnik. Izrađene su od bojanog drveta. Rad su nepoznatog, vještog majstora s kraja 19. stoljeća. Po starini im se može pridružiti dio drvenih figurica za božićne jaslice, vlasništvo Verice-Dubravke Prahin-Tomić. Nešto su mlađe, iz 1912. godine, rezbarene figurice, rad Stjepana Perića. I ostale, nešto mlađe, izrađene od kartona ili drveta i kombiniranim tehnikama, govore nam (navedeno ispod fotografija u prilogu) o bogatoj prisutnosti božićnih jaslaca u brdovečkim domovima sve do danas. No, da se božićnim jaslicama pridavala velika pažnja, govori dio starih baroknih likova iz starog crkvenog Betlehema u brdovečkoj crkvi, a s kojima nas je upoznao zvonar g. Mijo Regvart.

Na Badnjak je bio post obično do šest sati navečer. Jela se obično posna juha, krumpir, bažul, štrukli od sira i suhe jabuke ili *hruške*.

Na Badnjak, kada se smračilo i nakon što bi odzvonila Zdravo Marija, domaćin je u suši uzeo veliki zavežljaj slame i nosio ga u *hižu* (kuću) imitirajući *bojca* (prosjaka). Nakon što bi ušao, domaćin bi pozdravio s Falen Isus i Marija i zaželio biranim riječima svim ukućanima sreću i zdravlje:

»Na tom mladom letu, daj Vam Bog sega dosta, puno pajcekov, tel(č)ekov, racekov, picekov, purekov, guščekov, pune sude (škrinje) žita, pune lagve vina, zdravlja i najviše Božjeg mira i blagoslova.«

Uz ovu čestitku navest ćemo i nekoliko primjera koji se pomalo razlikuju, ali su u osnovi isti za sva brdovečka naselja:

»Na to mlado novo lito, da bi bilo rodovito, de nam Bog sega dost, picekov, jarekov, teličov, ždribičev, pajcekov, pune sude vina, pune škrije žitka, mira Božjega i blagoslova, a po smrti zdušnoga zveličeja.« (Josip Jurčec, Laduč).

»Na to mlado novo lito da bi bilo rodovito, da Vam žito dobro rodi i živina da se plodi, daj Vam Bog picekov, racekov, gusekov, purekov, pajcekov, telekov, ždribekov, jaričev, kozličev, zajčekov, pune sude vina i pune škrinje žita, daj Vam Bog sega dost, a mira Božjega i blagoslova najviše.« (Alojz Šoštaric, Drenje)

S otvorenja božićne izložbe u Muzeju Brdovec, 2004.

S otvorenja božićne izložbe u Muzeju Brdovec, 2004., Marica Ledinski i Alojz Šoštarić iz Drenja u ulozi domaćina na Badnje večer

Potom bi gazda iz džepa izvadio punu šaku oraħa i bacio po *hiži* djeci na veselje, a ona su ih uz njegov povik užurbano pobirala po podu: »*Piceki, čučeki, pure, race ote zobat, ote da bute bole zrasle!*«. Što bi djeca brže pokupila razbacane oraħe, to je bio bolji znak napredovanja peradi u godini što dolazi.

Gazda potom sjedne, a gazdarica ga nudi štrudlom od sira - tankim kolačem i čašom vina. Slamu je domaćin stavljao najčešće ispod stola, *kak se šika*, ponekad uz sijeno i na stol. Slijedi slaganje stola na poseban način. Po narodnom vjerovanju to je simboliziralo mjesto Isusova rođenja, siromašnu štalicu (kućicu za stoku) s prostrtom slamom, tu je *Isusek* imao svoju *postelu*.

Stol za Badnje večē bio je posebno postavljen. Na stolu, od jednog ugla do drugog, po dijagonali, *na poprik iz ugla u ugau* se posipalo razno, pomiješano zrnje (kukuruz, pšenica, proso, hajda...) i prekrilo 2-3 cm debelo rasprostrtim donesenim sijenom, na koje se stavljao izvezeni domaći stolnjak. Na stol se tada stavila puna zdjela raznih žitarica (pšenica, ječam, zob, kukuruz...) i kolač s križem, kuglof ili *šarklin, novolitnjak* - božićna pogača ili kruh ukrašen zelenom grančicom, najčešće s *pušpanom*. Uz to se na stol stavilo malo raspelo, zelena iskljajala pšenica i svijēća ili šalica u koju se stavilo ulje sa žiškom da gori cijelu Badnju noć.

Nakon molitve počela bi posna večera. Blagovao se tanki kolač od sira (štrudle) i kolači od hajdene melje (brašna). Svi ti kolači bili su napravljeni s domaćim kravljim maslom kao štrukli koji su bili za objed i u veselom raspoloženju, uz pjev starih božićnih pjesama, pripremao se odlazak na polnoćku u župnu crkvu sv. Vida u Brdovec. Stanovnici Harmice, Ključa, Šenkovca išli su na ponoćku preko Sutle, u Sloveniju »*h dubofsku cirkvu h kojoj smo mi Hrvati imali svoje misto za stat, pri kipu svetoga Jožefa*.« (Rozika Kožar, Ključ). Odrasli se nisu darivali. Darivala su se samo djeca s malo bombona, oraħa ili jabukama. Tek kod polnoćke mladi su uz čestitke darivali jedni druge, obično crvenim jabukama - *božićnicama*, a u rijetkim slučajevima *poburančama* (narančama).

Ispod stola na rasprostrtoj slami nekad su se djeca igrala cijele večeri (to je bilo najveće veselje za djecu) da bi konačno na njoj i zaspala. Ne bi ih se budilo, već bi tako odspavala sve do božićnog jutra. Znali su im se pridružiti i neki odrasli članovi.

Domaćin ili njegovi ukućani su u pola noći išli u *štalu* i dali sijena blagu koje su imali (krave, konje). Stariji, koji bi ostali u kući, obično bi ispekli krvavice i meso i dočekali ostale ukućane na povratku s polnoćke. Jelo se meso, kolači, pilo vino i veselo pjevalo.

Golub od vate i papira Mihe Magdića s božićne izložbe u Muzeju Brdovec, 2004.

Kinč pred ulazom u kuću obitelji Magdić, Prigorje Brdovečko, 2004.

Božićni čestitar Alojz Šoštarić iz Drenja, s otvorenja božićne izložbe u Muzeju Brdovec, 2004.

S violinom Stradivarijusovom svira Ivan Švec, Drenje

Božić

Na Božić su se svečano odijevali i išli na misu. Za objed se obično kuhala kokošja juha s rezancima i pekla purica s mlincima, a obavezna je bila i sarma. Tog se dana ostajalo u kući, posjećivali bi se samo najbliži, a prvi čestitar bio je obvezno muškarac.

Tek na Štefanje (sv. Stjepan) išli su uokolo jedni drugima čestitati Božić. Tog je dana bila velika misa u Laduču, jedna od tri mise koje su se tijekom godine služile u kapeli sv. Leonarda.

Ime Štef i Štefica bilo je jako popularno u Brdovcu i okolici, pa se cijeli dan znalo obilaziti godovnjake čestitajući im imendan, a u tome su sudjelovali i »muzikanti«, cijeli dan i noć, sve do Ivanuševa ujutro. Za Štefanje su se priredivale i zabave uz domaće muzikaše. Jedan je od najpoznatijih violinista koji je nastupao na njima sa znamenitom Stradivarijusovom violinom, koju je do danas sačuvao, Ivan Švec iz Drenja.

Nekad je postojalo i šaljivo čestitanje imendana koje je započinjalo krajem mjeseca studenog o Katarinju, pa se nastavlja u prosincu o sv. Barbari i Nikolinju, a kasnije o Štefanju i Ivanuševu. Mladi čestitari su uz ponekog starijeg člana u skupinama išli *gratulirati got* (čestitati imendan), udarajući o stare lonce i kante. Takve *gratulante* neki su nerado dočekivali, a takvima su baš gratulanti s više volje i dolazili. Neki domaćini dočekivali su ih sakriveni iza vrata i polijevali ih vodom.

Ivanuševo

Odmah iza Štefanja bi se iznosila slama iz kuće. Na nju bi se nasadila kvočka radi blagoslova ili bi se dala blagu da bi dobro napredovalo.

Na Ivanuševo (sv. Ivan) bi obično započinjao križec – blagoslov kuća. Uz svećenika selom bi išli njegovi pratioci koji su na vratima kredom zapisivali katicu za nazive triju kraljeva: G-M-B i naznaku godine. Tom prilikom, uz molitvu, pjevala se obavezno prastara božićna pjesma: *Narodi nam se kralj nebeski*. Po nekim navodima, to bi bila ujedno i naša najstarija hrvatska božićna pjesma, koja potječe još iz 13. stoljeća.

*Božićni kruh (Novolitnjak) obitelji Šoštarić,
Drenje, 2004.*

*Božićni kruh (Novolitnjak) obitelji
Haramina, Sveti Križ, 2004.*

Glavni oltar župne crkve sv. Vida u božićno vrijeme, 2004.

Narodi nam se

Narodi nam se kralj nebeski
Od Marije čiste djevice.

Na tom mladom ljetu
veselimo se.
Mladoga kralja mi molimo.

Daj nam Bog zdravlje
k tomu veselje.
Na tom mladom ljetu
svega obilja.

Tog bi se dana posjeklo, po narodnom vjerovanju, i drvo *drinka* koje bi se cijele godine sušilo iznad peći kako bi se do godine od njega radio lucijski stolčić.

Značajan dan bio je i 28. prosinca koji se zvao *heroduševo* (Nevina dječica) kada je svatko nastojao (stariji djecu i djeca međusobno) udariti šibom, po nogama, ledima ili po stražnjici, da bude zdrav cijele godine. Šaljivu tučnjavu pratili su uzvici »Heroduš, Heroduš!«. Otuda dolazi i naziv za taj dan, prisjećajući se židovskog kralja Heroda koji je, želeći ubiti tek rođenog Isusa, dao pobiti svu dječicu.

Staro lito

Na Staru godinu bile su mise zahvalnice koje su se obavezno posjećivale. Svaka je kuća poslala u crkvu toga dana barem jednog ukućana kako bi se doznali važni podatci koje bi iz župskih knjiga priredio župnik. Prema njima se i danas doznaju podaci o važnim pojedinostima iz života župe.

Novo lito

Nova se godina dočekivala manje svečano nego što se dočekivao Božić. No pritom se ipak pazilo na ono što su stariji ljudi savjetovali, da se toga dana blaguje obvezno pečeni odojak. Vjerovalo se da se mora toga dana jesti *pajcek* koji ruje prema naprijed, a ne perad koja svojim nogama čeprka i rasipa gospodarstvo. Po tradiciji se božićni kruh čuvao do toga dana.

Zvijezda za Sveta Tri Kralja (rad Drage Jančića po ideji Alojza Šoštarića), 2003.

Zvijezda za Sveta Tri Kralja (rad Mladena Jurmana po ideji Alojza Šoštarića), Drenje 2004.

Freska Poklonstvo pastira na svodu u župnoj crkvi sv. Vida Brdovec

Uz ove posebno svečane dane pilo se samo domaće vino i to tzv. "direktor" (hibrid), jer je većina domaćinstava imale *tršje*, a koji nisu imali svojega vina za Božić su kupovali vino, odnosno davali su 3-4 kg koruze za litru vina. Od jela znali su pripremati i *žikrofe*, kolač poput današnjih buhtli, samo što je unutra umjesto marmelade bila smjesa kosanog mesa. Njima su se nudili *novolitni* čestitari i *mužikaši* koji su dolazili čestitati.

Dobra vam večer

Dobra vam večer gospodar
Došlo je novo lito k vam.
Novo se lito veseli,
kaj nam se sinek narodi.
Svikle su zvizde shajale
znat one gore visoke.
Oslek i volem dišeju,
malo ditešce grijeju.
Tople su rose padale
kaj su to dite kupale.
H vaši je hiži rožmarin,
tu bu sam Marijin Sin.

(Zapis učenika šenkovečke škole, sedamdesetih godina 20. st.)

Na Sveta Tri Kralja su dječaci hodali po selu i obično pjevali »O Sveta Tri kralja, o blažen vaš dan...« ili »Tri kralja jahahu« ... noseći tzv. zvizdu, zvezdu (već prema izgovoru mještana) napravljenu od jednog okruglog rešeta za brašno, promjera 40 cm. Dječaci su išli od kuće do kuće, skupljajući sitne darove, kao što su jabuke, jaja, pokoju kobasicu i nešto malo novca. Zvijezda je imala držak, a na vrhu tri špice (roga). Sve je to bilo omotano sjajnim papirom. Na jednoj strani je bila božićna slika sa sveta Tri Kralja, a na drugoj betlehemske štalice. Uz prošlogodišnju izložbu u Muzeju Brdovec načinjene su po sjećanju dvije takve zvijezde.

U predvečerje blagdana Sveta Tri Kralja nekada se, više nego danas, nosila voda u crkvu na posvećenje, kako bi se njome blagoslivljalo gospodarstvo i poškopilo blago i ukućane.

Božić je uvijek značio radost i veselje, a uz to i obilje svake vrste, pa je za Božić u svakoj obitelji moralo biti svega pomalo, makar je obitelj drugih dana u svemu oskudijevala..

Drago Jančić u pripremanju izložbe u Muzeju Brdovec 2004.

I ovaj Božić koji je pred nama želimo proslaviti onim istim žarom i radošću koji cijele godine tinjaju u nama čekajući da buknu i rasplamsaju se toplim plamenom..

Mnogo toga je nestalo što je nekad bilo živo. Danak je to vremenu koje nas osiromašuje i čini manje osjetljivim na tradiciju koju u nepovrat gubimo. Tek kad postanemo svjesni tog osiromašenja, znat ćemo da smo izgubili i svoje korijenje koje nas je činilo bogatijim, a život ljepšim i smislenijim. Svrha ove knjižice, božićne izložbe koja joj je prethodila i istraživanja koja u zadnje vrijeme provodi ovaj Muzej, pokušaj su da u zadnjem trenutku istrgnemo zaboravu ostatke nekad nadasve bogatog narodnog života i kulture ovoga kraja. Ujedno bismo željeli mladima prenijeti dio onih spoznaja i vrijednota koje njihovi djedovi i bake još nose u sebi, kako bi ih oni prihvatili u naslijeđe.

Josip Barlek, prof.
Viši kustos, Etnografski muzej Zagreb

Kazivači Marija i Josip Jurčec iz Laduča

Pavao Kutarčić, Ključ

Zahvaljujemo svima koji su nam pomogli u prikupljanju građe:

Djelatnici *OŠ Ivana Perkovca*:

Božica Jakolić, ravnateljica

Natalija Dujaković, Jasna Horvat, Milica Pejak-Pašić, učiteljice

Marija Gržanić, kuharica

Magda Baća, Šenkovec

Tomislav Baća, Šenkovec

Krešimir Baća, Šenkovec

Terezija (Rezika) Baća

Josip Bočak, Prigorje

Drago Jančić, Prigorje Brdovečko

Marija i Josip Jurčec, Laduč

Damir Jurman, Drenje

Katarina Komar, Šenkovec

Rozalija (Rozika) Kožar, Ključ

Pavao Kutarčić, Ključ

Štefica Kutarčić, Ključ

Stjepan Kutarčić, Ključ

Marija (Marica) Ledinski, Drenje

Dragica Magdić, Prigorje Brdovečko

Miha Magdić, Prigorje Brdovečko

Stjepan Miklečić, Drenje

Antonija (Tončka) Maleković, Brdovec

Božidar Novak, Ključ

Verica-Dubravka Prahin-Tomić, Prigorje Brdovečko

Mijo Regvart, Brdovec

Ivan i Štefanija Rešetar, Laduč

Marija Strojnik, Brdovec

Alojz Šoštarić, Drenje

Milica Šoštarić, Drenje

Ivan Švec, Drenje

Obitelj Vugec, Brdovec

Literatura

- Bonaventura Duda: *Svijeta razveselitelj / Hrvatski Božić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980*
- Posebne molitve, iz mnogih molitvenih knjig izabrane, Beč 1678. – Brdovec 2005.
- Josip Barlek: *Hrvatsko božićevanje, katalog božićne izložbe, Etnografski muzej Zagreb, 2003.*
- Josip Barlek: *Građa - terenska istraživanja 2003 – 2005., dokumentacija Muzeja Brdovec.*
- Pavao Kutarčić: *Ključ, selo, žitelji i običaji, Ključ Brdovečki, 2000. (vlastita naklada)*
- Alojz Šoštarić: *Predbožićni i božićni običaji brdovečkog kraja, neobjavljen rukopis, Dokumentacija Etnografskog muzeja, Zagreb.*

Izložbom i knjigom "Božić - narodni običaji brdovečkoga kraja" nastavlja se višegodišnja uspješna suradnja između Muzeja Brdovec i Etnografskog muzeja u Zagrebu na području istraživanja i predstavljanja božićnih običaja. Ovaj projekt bi trebao biti samo kamenčić u tumačenju tog mozaika. Neka to bude poticaj i drugim sredinama da ostvare slične projekte kako bi se taj mozaik upotpunio. Time bi se pridonijelo očuvanju naših posebnosti i osobitosti u srazu s brojnim izazovima koje donose sadašnjost i budućnost.

Damodar Frlan, prof.

Knjiga "Božić - narodni običaji brdovečkoga kraja" rezultat je suradnje Muzeja Brdovec i Etnografskog muzeja u Zagrebu u sklopu projekta pod nazivom "Iz prošlosti za budućnost". S pravom možemo reći da je ovaj hvalevrijedan projekt značajan i zato što narodni običaji *iz prošlosti imaju svoju budućnost* u očuvanju identiteta ljudi ovoga kraja.

mr. sc. Ljubica Katunar, etnolog

ISBN 953-99510-2-X

